

2. Romeinen 2.1-29 - Etniciteit, Thora en Besnijdenis helpen een Jood niet

a) Joden overtreden Gods wetten net als de volken (Rom. 2.11)

Paulus legde in Romeinen 1 uit dat voor God alle mensen gelijk zijn. Het evangelie is voor alle mensen, of ze nu als Jood of als niet-Jood geboren zijn. Dat is maar goed ook, want Gods rechtvaardige oordeel gaat eveneens over alle mensen, Jood én niet-Jood. Paulus eindigde Romeinen 1 met een lange lijst van zonden; wie zulke dingen doet, kan rekenen op Gods vonnis, namelijk de dood.

Paulus vervolgt zijn betoog in Romeinen 2:1-2 door te onderstrepen dat niemand te verontschuldigen is. Als je de mensen veroordeelt die de zonden bedrijven die in Romeinen 1 zijn opgesomd, moet je goed beseffen dat je daarmee het oordeel over jezelf uitspreekt. Je erkent daarmee immers dat je zelf ook Gods vonnis verdient, want je doet dezelfde dingen.

Gezien de spanningen in de gemeente van Rome tussen Joden en gelovigen uit de volken, en omdat vooral sommige Joden zich zorgen maakten over de 'wetloosheid' van die gelovigen, is het niet onwaarschijnlijk dat Paulus in Romeinen 2 in de eerste plaats de Joden aanspreekt. Dat blijkt nog niet direct uit de eerste verzen, maar wordt gaandeweg steeds duidelijker.

Mochten de Joden die de opsomming van zonden in Romeinen 1 hoorden, gedacht hebben dat Paulus uitsluitend kritiek had op de volken, dan helpt hij hen snel uit die droom. Wie je ook bent, Jood of Griek, je bent niet te verontschuldigen als je anderen veroordeelt om hun zondige levensstijl (Rom. 2:1). Je doet immers dezelfde dingen als de mensen die je veroordeelt.

Er is niets mis mee deze woorden van Paulus ook persoonlijk op jezelf toe te passen. Wie het kwaad in een ander ziet, moet niet vergeten dat zijn eigen leven eveneens verre van volmaakt is. Toch denk ik dat Paulus hier in de eerste plaats spreekt over de groep wetsgetrouwe Joden in de gemeente van Rome. Hij is niet bezig met een preek om mensen in het hart te raken, maar hij bouwt een theologisch argument op dat doorgaat tot Romeinen 11.

Gods oordeel gaat terecht over mensen die zulke dingen bedrijven, zegt Paulus (Rom. 2:2). Het woord 'terecht' is in het Grieks letterlijk 'naar waarheid'. De NBG-vertaling (1951) vertaalt het met 'onpartijdig'. Dat lijkt in deze context de bedoeling te zijn. Of je nu Jood bent of niet, zegt Paulus, God zal zondig gedrag oordelen. Hij zal ieder mens, Jood én Griek, vergelden naar zijn daden (Rom. 2:6).

Dat is een uitspraak van enorm belang. Ik ga nu niet op alle implicaties daarvan in, maar gezien de twist in de gemeente van Rome neemt Paulus hiermee krachtig stelling tegen de gedachte dat er een 'speciale' groep mensen zou zijn die bij God een streepje voor heeft. Hij onderstreept dat alle mensen voor God gelijk zijn en dat Zijn oordeel op basis is van gedrag.

Deze insteek laat zien dat Paulus de lijst van zonden in Romeinen 1:18-32 niet gaf om mensen alleen maar goed in te peperen hoe slecht ze zijn — hoewel dat natuurlijk waar is — maar vooral om Joden en niet-Joden duidelijk te maken dat zij in hun zondigheid gelijk zijn. Alle mensen staan naakt voor God.

Vanuit dit kader van de gelijkheid van alle mensen voor God, als zondaars die het oordeel verdienen, moeten we Romeinen 2:6-16 lezen. Houd dat goed voor ogen wanneer Paulus spreekt over mensen die het goede doen en mensen die het kwade doen, over mensen die zonder de wet goed doen en mensen die mét de wet kwaad doen. Luister naar Paulus met de oren van de Joden in Rome, mensen die meenden dat zij door het verbond met God en het bezit van de Thora een duidelijke voorsprong hadden op de onbesneden heidenen.

Eerst zegt Paulus dat God allen die het goede doen het eeuwige leven zal schenken (Rom. 2:7). Daarna zegt hij dat God met toorn en woede ieder straft die het kwade doet (Rom. 2:8). Vervolgens maakt hij duidelijk wat hij daarmee bedoelt:

Verdrukking en benauwdheid zullen komen over de ziel van ieder mens die het kwade teweegbrengt, eerst over de Jood en ook over de Griek, maar heerlijkheid en eer en vrede over ieder die het goede werkt, eerst over de Jood en ook over de Griek. Want er is geen aanzien des persoons bij God. (Rom. 2:9-11, HSV)

Mochten Joodse volgelingen van Jezus enthousiast zijn geworden toen zij in Romeinen 1:16 hoorden dat het evangelie 'een kracht van God tot zaligheid is voor ieder die gelooft, eerst voor de Jood en ook voor de Griek', dan zal dat enthousiasme inmiddels wel zijn getemperd. Ja, het evangelie komt eerst tot de Jood, maar hetzelfde geldt voor het oordeel.

God maakt dus geen onderscheid. In deze context kan dit alleen betekenen dat het voor God, wanneer het gaat om het oordeel over zondig gedrag én om het aanbod van het Evangelie, niet uitmaakt of iemand Jood is of afkomstig uit de volken. Daardoor lijkt de uitdrukking 'eerst voor de Jood' vooral een heilshistorische opmerking te zijn. Als Paulus direct daarna benadrukt dat God geen onderscheid maakt, kan hij in dezelfde gedachtegang niet bedoelen dat God Joden uiteindelijk anders beoordeelt dan andere mensen.

b) De wet hebben en toch God onteren

Voor de meeste Joden was het behoren tot het Verbondsvolk, met de Thora, het beslissende criterium voor behoudenis. Paulus haalt die gedachte onderuit. Het gaat niet om het bezit van de Thora, maar om gehoorzaamheid aan die wet. Wie zonder de wet — dus iemand uit de volken — zondigt, zal zonder de wet verloren gaan. En wie met de wet — dus een Jood — zondigt, zal door die wet geoordeeld worden en dus eveneens verloren gaan (Rom. 2:12-13).

Door zo nadrukkelijk de gelijkheid van Joden en niet-Joden te benadrukken, zowel in hun strafwaardigheid als in hun gelijke toegang tot Gods genade, bouwt Paulus het fundament onder wat hij van groot belang acht: de eenheid van de nieuwe verbondsgemeenschap van Joden en heidenen als de ene gemeente van Christus.

Over de woorden van Paulus over mensen uit de volken die 'de wet van nature naleven', is veel gezegd. Suggereert Paulus hier dat er mensen zijn die, ook al hebben zij nooit van Gods Woord gehoord, zó goed leven dat zij behouden worden? Ik denk niet dat je dat uit deze woorden kunt opmaken. Later in deze brief maakt Paulus immers duidelijk dat volgens hem niemand zich aan Gods wet houdt. Daarom begrijp ik Romeinen 2:14-15 als een theoretisch argument, gebaseerd op Paulus' stelling dat God geen aanzien des persoons kent.

In dit verband wijst Paulus ook op de dag waarop God 'de verborgen dingen van de mensen zal oordelen' (Rom. 2:16, HSV). Afkomst is dan niet doorslaggevend; gehoorzaamheid is dat wel. Alle

mensen zullen op dezelfde wijze door God worden geoordeeld, op grond van wat in hun hart verborgen is. Nationale afkomst, uiterlijke kenmerken en gewoonten spelen daarbij geen rol. Joden en heidenen staan gelijk voor God; hun verschillende etniciteit brengt God er niet toe hen verschillend te behandelen. Dat Paulus het nu over het verborgene van de mensen heeft, is omdat hij het een vers eerder (Rom. 2:15) had over het innerlijke leven van de mensen uit de volken die de Thora niet hebben maar die toch door hun geweten die wet volgen.

Als Paulus het over de wet heeft moeten we concreet aan de Thora van Israël denken. Dat niet-Joden die die wet niet hebben zich aan die wet houden, duidt erop dat Paulus bij 'Thora' niet aan de ceremoniële wetten heeft, of die wetten die typische waren voor het leven van het Verbondsvolk in hun land; ik denk dat hij het vooral heeft over de morele wetten die worden samengevat in het liefhebben van God en de naaste.

Nu zijn de rapen gaar. Paulus hoort de Joden in de gemeente van Rome als het ware al zeggen: 'Als er bij God geen aanzien des persoons is, wat betekent het dan nog dat wij Joden zijn? Dat wij ons op God beroemen? Dat wij Zijn wil kennen? Dat wij weten waarop het aankomt? Dat wij de Thora hebben ontvangen en volgens de Schriften een licht voor de volken zijn?'

Paulus' antwoord op deze vragen van zijn critici is tamelijk eenvoudig. Hij heeft al gezegd dat het er niet om gaat of je de wet van God hebt ontvangen en alles weet; het gaat erom dat je de wet doet (Rom. 2:13). Vervolgens noemt hij enkele voorbeelden waaruit blijkt dat Joden zich niet aan de wet houden. Hij noemt diefstal, overspel, afgoderij en heiligschennis. Zelfs Gods Naam wordt door de zonden van Israël onder de volken gelasterd (Rom. 2:24). Israël bezit de Thora, maar leeft er niet naar, zegt Paulus. Zijn eerdere woorden blijven daarom doorklinken: 'Er is geen aanzien des persoons.' Overigens, in deze retorische opsomming van wetsovertredingen wil Paulus natuurlijk niet zeggen dat zijn Messiasbelijdende Joodse toehoorders ieder persoonlijk al deze dingen doen.

Hij houdt zijn toehoorders wel duidelijk voor hun weinig recht ze hebben om zich boven de volgelingen van Jezus uit de heidenen verheven te voelen. Ze ontveren God door hun wetsovertredingen en door hun toedoen wordt onder de volken de naam van God - denk hierbij aan JHWH, de naam van de God van Israël, gelasterd onder de heidenen. Een licht voor de volken zijn ze beslist niet.

c) Het gaat om besnijdenis van het hart, en leven volgens de wet

'Maar wij zijn toch besneden!' zullen de Joodse gemeenteleden tegenwerpen. De besnijdenis was immers hét teken van het verbond dat God met Israël had gesloten. Juist doe besnijdenis garandeerde, zo meenden de Joden, dat heel Israël als voltallig verbondsvolk, op redding mocht rekenen als de Messias zou komen.

Paulus antwoordt dat besneden zijn zonder de wet te onderhouden de besnijdenis haar betekenis ontnemt: "Als u een overtreder van de wet bent, is uw besneden zijn tot onbesneden zijn geworden." (Rom. 2:25, HSV). Met andere woorden: de verbondsbeloften van God gelden niet automatisch voor iedere etnische Jood. Voor Joden die de wet overtreden, heeft de besnijdenis geen waarde meer. In Gods ogen zijn zij als onbesnedenen.

Het omgekeerde geldt volgens Paulus eveneens. Als een onbesneden niet-Jood de wet houdt, zal God hem als besneden zien. (Rom. 2:26). Het gaat hierbij natuurlijk niet om de lichamelijke kant ervan, maar om het behoren bij het Verbondsvolk. Zoals ik ook bij Romeinen 2:13-15 opmerkte,

denk ik dat Paulus hier een theoretisch argument gebruikt. Later in de brief stelt hij immers nadrukkelijk dat niemand de wet volmaakt onderhoudt.

Toch trekt Paulus vervolgens een opmerkelijke conclusie. Een besneden Jood die de Thora bezit, maar zich niet aan die wet houdt, zal worden geoordeeld door de onbesneden mens uit de volken die de wet wél volbrengt (Rom. 2:27). Joden die de wet overtreden, wacht dus het oordeel. Daarmee herhaalt Paulus wat hij eerder al heeft gezegd: Jood-zijn op zichzelf garandeert geen behoudenis. In hun eschatologie gingen de Joden ervan uit dat zij bij het eindoordeel een grote rol zullen spelen. Paulus draait de rollen om.

Die conclusie werkt hij vervolgens uit in Romeinen 2:28-29 met een ingrijpende herdefiniëring van het begrip 'Jood':

Want niet hij is een Jood die het in het openbaar is, en niet dát is besnijdenis die in het openbaar, in het vlees, plaatsvindt; maar hij is een Jood die het in het verborgene is, en de besnijdenis is die van het hart, naar de Geest, niet naar de letter. Zijn lof is niet uit mensen, maar uit God. (Rom. 2:28-29, HSV)

Deze beide verzen zijn van groot belang voor de vraag hoe Paulus denkt over de beloften aan Israël. Hij stelt vast dat het ware Israël bestaat uit hen binnen het Joodse volk van wie God het hart heeft vernieuwd. Daarmee sluit hij aan bij de profeten, vooral bij Jeremia 31, (en óók Deuteronomium 30:6 en Ezechiël 36:26-27) waar God belooft Zijn wet in het hart van Zijn volk te schrijven als kenmerk van het nieuwe verbond. Alleen voor dát deel van Israël gelden de beloften van het verbond en de behoudenis, zegt Paulus.

Maar Paulus heeft twee verzen eerder ook gezegd dat onbesneden mensen uit de volken als besneden worden beschouwd wanneer zij de wet houden. Daarom lijkt hij in Romeinen 2:28-29 méér te zeggen dan alleen dat oprechte, gehoorzame Joden de ware Joden zijn. Zijn redenering lijkt ook ruimte te laten voor gehoorzame mensen uit de volken. Ook zij worden in Gods ogen als besneden beschouwd en delen daarmee in de beloften aan die voor Joden gelden. Samen vormen deze twee groepen — Christus-gehoorzame Joden en heidenen — de 'ware Joden' waarover Paulus hier spreekt.

Nogmaals, Paulus maakt later duidelijk dat niemand de wet volmaakt onderhoudt. Maar in het licht van wat hij later in de brief zegt over gelovigen in Christus, zowel uit de Joden als uit de heidenen, lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat Romeinen 2:28-29 uiteindelijk vooruitwijst naar allen die door het geloof in Christus tot Gods volk behoren. Zij zijn de ware besnedenen, voor wie Gods beloften van behoudenis gelden. Hoewel hierover verschillend wordt gedacht, lijkt Paulus' redenering uiteindelijk in die richting te wijzen, zeker wanneer Romeinen als geheel wordt gelezen.

Met deze uitspraak reageert Paulus op de claim van sommige etnische Joden dat hun afkomst hun een bijzondere positie gaf, ook binnen de gemeente van Rome. Er waren mensen die zich erop lieten voorstaan dat zij Joden waren (zie Rom. 2:17: 'Zie, u wordt Jood genoemd...'). Volgens Paulus is dat een verkeerde grond voor zelfvertrouwen. Het gaat niet om afkomst, maar om gehoorzaamheid. Welke afkomst iemand ook heeft, God neemt hem zonder aanzien des persoons aan wanneer hij Hem gehoorzaamt (Rom. 2:11). Dat zijn de mensen voor wie Gods beloften van behoudenis werkelijkheid worden.

Woorden die zijn afgeleid van het Griekse *pas* ('allen', 'ieder') komen in Romeinen 2 vaak voor: vers 1 ('ieder mens'), vers 9 ('ieder mens') en vers 10 ('ieder'). In al deze gevallen lijkt Paulus

nadrukkelijk ieder lid van de mensheid op het oog te hebben. De nadruk ligt erop dat niemand van Gods oordeel of van Zijn rechtvaardigheid is uitgezonderd.

Paulus heeft nu de vanzelfsprekende zekerheden van zijn Joodse gesprekspartners één voor één afgebroken. Afkomst, besnijdenis en bezit van de Thora bieden geen enkele garantie op behoudenis. Daarmee roept hij onvermijdelijk de vraag op of het Jood-zijn dan nog wel enig voordeel heeft. In Romeinen 3 gaat hij daarop in.